

UDK: 396:334.72(575.1)

Gulnoza R. ABDIVOXIDOVA,

Mustaqil tadqiqotchi, KNOWLAND school, Toshkent, O‘zbekiston

E-mail: gulnozaabdivoxidova6@gmail.com, ORCID: 0009-0002-0243-5369

PhD, dotsent M.Askarov taqrizi asosida

MUSTAQILLIK YILLARIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING IJTIMOY-ETNOLOGIK JIHATLARI (DENOV TUMANI MISOLIDA)

Аннотация

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatining Denov tumanida mustaqillik davri ayollar tadbirkorligining paydo bo‘lishi, taraqqiyoti va ijtimoiy-etnologik qirralari yaxlit holda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot etnologik kuzatuv, yarim tuzilmali intervyu hamda qiyosiy tahlil usullariga tayangan bo‘lib, 2023–2024-yillarda yig‘ilgan dala materiallari ilmiy jihatdan izchil tartibga solingan. Xotin-qizlarning oilaviy biznes, hunarmandchilik, xizmat ko‘rsatish va kichik tadbirkorlikdagi ishtiroki milliy qadriyatlar, mahalla instituti hamda avlodlar orasidagi tajriba almashish kontekstida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Ayollar tadbirkorligi, etnologiya, gender, milliy qadriyatlar, Denov tumani, ijtimoiy faollik, oilaviy tadbirkorlik, mahalla instituti.

СОЦИАЛЬНО-ЭТНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЖЕНСКОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ДЕНАУССКОГО РАЙОНА)

Аннотация

В статье целостно рассматриваются генезис, динамика и социально-этнологические грани женского предпринимательства в Денауском районе Сурхандарьинской области в период независимости. Исследование опирается на этнологическое наблюдение, полуструктурированные интервью и сравнительный анализ, а материалы основаны на полевых данных 2023–2024 гг. Участие женщин в семейном предпринимательстве, ремесленничестве и малом бизнесе изучается в привязке к национальным ценностям, институту махалли и межпоколенческому обмену опытом.

Ключевые слова: Женское предпринимательство, этнология, гендер, национальные ценности, Денауский район, социальная активность, семейное предпринимательство, институт махалли.

SOCIO-ETHNOLOGICAL ASPECTS OF WOMEN’S ENTREPRENEURSHIP IN THE YEARS OF INDEPENDENCE (ON THE EXAMPLE OF DENOV DISTRICT)

Annotation

This article presents an integrated examination of the origins, trajectory, and socio-ethnological facets of women’s entrepreneurship in Denov district, Surkhandarya region, throughout Uzbekistan’s independence era. Grounded in ethnological observation, semi-structured interviews, and comparative inquiry, the study draws upon field data gathered in 2023–2024. Women’s engagement in family-based enterprise, artisanal crafts, service provision, and small-scale commerce is explored through the prism of national values, the mahalla institution, and cross-generational skill transmission.

Key words: Women’s entrepreneurship, ethnology, gender, national values, Denov district, social activity, family entrepreneurship, mahalla institution.

Kirish. O‘zbekiston o‘z mustaqilligini qo‘lga kiritganidan so‘ng boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rnini tubdan qayta ko‘rib chiqishni taqozo etdi. Ayollarning iqtisodiy hayotdagi faolligini kuchaytirish, ularni kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikka jalb qilish davlat siyosatining eng ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Bu masala faqatgina iqtisodiy o‘rinish bilan cheklanib qolmasdan, oilaviy farovonlik, ijtimoiy muvozanat va milliy qadriyatlar tizimining barcha qatlamlari bilan tutashib ketgan jarayondir.

Huquqiy jihatdan bu jarayonning poydevori bir qator normativ hujjatlar bilan mustahkamlangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi PF–5325-son «Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni [1] xotin-qizlarning jamiyatdagi mavqei yuksaltirish va tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirish uchun yirik huquqiy asos yaratdi. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi [2] xotin-qizlar bandligini ta‘minlash, kasbiy tayyorlash va iqtisodiy erkinligini kuchaytirish masalalarini eng dolzarb vazifalar sirasiga qo‘ydi. «Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida»gi Qonun [3]

hamda «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonun [4] esa ushbu yo‘nalishning qonunchilik bazasini yanada kengaytirdi.

Biroq mavjud tadqiqotlarda bu jarayonning etnologik o‘lchami, ya‘ni ayollar tadbirkorligining mahalliy urf-odatlar, avlodlar orasidagi tajriba uzatish an‘analari va hududiy madaniy muhit bilan qanday bog‘langanligi yetarlicha ochib berilmagan. Karl Polanyining iqtisodiy faoliyatning ijtimoiy muhitga «singdirilganligi» to‘g‘risidagi nazariy qarashi [15] aynan shu nuqtada o‘z dolzarbligini ko‘rsatadi: har qanday xo‘jalik harakati ijtimoiy-madaniy muhitdan tashqarida sodir bo‘lishi mumkin emas. Xuddi shu tamoyil Denov tumani sharoitida ayollar tadbirkorligining tabiati va rivojlanish yo‘llarini anglashda tayanch ilmiy kalit vazifasini o‘taydi.

Surxondaryo viloyatining Denov tumani qadimiy urf-odatlar, mustahkam oilaviy qadriyatlar va hunarmandchilik an‘analari bugungi kunga qadar tirik saqlanib kelayotgan o‘ziga xos hudud [11]. Bu yerda ayollar asosan oilaviy biznes, tikuvchilik, kashtachilik, pazandachilik va turli xizmat ko‘rsatish sohalarida faoliyat yuritib, mahalliy iqtisodiyotga sezilarli hissa qo‘shmoqda. Shu asosda, maqolaning maqsadi quyidagicha belgilandi: mustaqillik davrida Denov tumanida

ayollar tadbirkorligining shakllanish omillari, milliy qadriyatlar hamda etnomadaniy an'analar bilan aloqadorligi va jamiyat hayotidagi o'rnini etnologik nuqtai nazardan yaxlit tahlil qilish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ayollar tadbirkorligining ijtimoiy-etnologik qirralarini tadqiq etishda bir necha ilmiy yo'nalish mavjud bo'lib, ularni tematik guruhlariga ajratgan holda ko'rib chiqish o'rinlidir.

Iqtisodiy va institutsional yondashuv. H. Abdurkarimov [6] kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikning aholi bandligidagi vazifasini yoritib, ayollar tadbirkorligini iqtisodiy islohotlarning tarkibiy bo'lagi sifatida sharhlaydi. D. To'rayeva [10] esa xotin-qizlar tadbirkorligini rag'batlantirishda imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va kasb-hunarga o'qitish tizimining haqiqiy ta'sir darajasini ko'rsatib beradi. Ushbu ishlar institutsional asoslarni anglash uchun zarur bo'lsa-da, ularda etnologik tahlilning etishmasligi sezilib turadi.

Gender tadqiqotlari yo'nalishi. M. Ahmedova [8] gender va jamiyat muammolariga bag'ishlangan ishlarida ayollarning ijtimoiy aktivligi, gender barobarlik masalalari va iqtisodiy imkoniyatlarni ilmiy jihatdan sharhlaydi. Uning yondashuvi bo'yicha, ayollarning tadbirkorlikka kirishi ularning jamiyatdagi pozitsiyasini mustahkamlaydigan omildir. Xalqaro miqyosda esa D. Kandiyoti [16] Markaziy Osiyoda gender munosabatlari va «patriarchal bargain» tushunchasini ishlab chiqqan bo'lib, ayollarning iqtisodiy faolligini madaniy va oilaviy tuzilmalar ichida o'rganishning nazariy negizlarini shakllantirgan.

Etnologik va etnomadaniy yondashuv. S. Alimuhamedov [7] etnologiyaga oid ilmiy ishlarida milliy qadriyatlar, oilaviy an'analar va hududiy madaniyatning jamiyat hayotidagi o'rnini ochib bergan. Z. Xudoyberdiyev [11] Surxondaryo vohasi etnografiyasini o'rganar ekan, voha aholisining an'anaviy turmush tarzi, hunarmandchilik va oilaviy mehnat taqsimotiga alohida urg'u beradi. Bu tadqiqotlar Denov tumanidagi ayollar tadbirkorligining etnomadaniy xususiyatlarini ochishda zarur metodologik tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shuni ham ta'kidlash lozimki, K. Polanyining iqtisodiy «singdirilganlik» konsepsiyasi [15] va M. Grannovetterning ijtimoiy tarmoqlar nazariyasi [17] ayollar xo'jalik faoliyatining ijtimoiy strukturalarga bog'liqligini nazariy jihatdan chuqur asoslash imkonini beradi.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlarda Denov tumani misolida ayollar tadbirkorligining ijtimoiy-etnologik jihatlari

yaxlit holda yetarlicha tadqiq etilmagan [13]. Maqolada aynan shu ilmiy lacuna qisman to'ldiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda quyidagi usullar qo'llanildi:

Etnologik kuzatuv – 2023–2024-yillarda Denov tumanining Tinchlik, Surxon va Oqmachit mahallalarida olib borildi. Kuzatuv jarayonida ayollarning hunarmandchilik mashg'ulotlari, bozordagi sotish usullari va oilaviy korxonada faoliyati bevosita kuzatildi.

Yarim tuzilmali intervyu – turli yo'nalishlarda ish yuritayotgan 35 nafar ayol tadbirkor bilan birma-bir suhbatlar o'tkazildi. Respondentlar maqsadli tanlash (purposive sampling) yo'li bilan belgilangan: ular yoshi (25–60), mashg'ulot turi (tikuvchilik, kashtachilik, pazandachilik, savdo, xizmat ko'rsatish) va tadbirkorlik tajribasi (2–20 yil) bo'yicha turlicha tarkibni aks ettiradi.

Qiyosiy tahlil – turli avlodlarga mansub respondentlarning tadbirkorlik tajribasi, motivatsiyasi va milliy qadriyatlariga munosabati o'zaro taqqoslandi.

Hujjatli tahlil – normativ-huquqiy hujjatlar, Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi [12], Denov tumani hokimligi xotin-qizlar bo'limi materiallari [13] hamda O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi ma'lumotlari [14] izchil ko'rib chiqildi.

Olingan natijalarning haqqoniyligi triangulyatsiya tamoyili orqali tekshirildi. Har bir topilma bir necha turli manbalar (suhbat, kuzatuv, rasmiy hujjat) yordamida qayta-qayta tasdiqdan o'tkazildi.

Tahlil va natijalar. Ayollar tadbirkorligining hududiy shakllari va yo'nalishlari. Dala ishlari davomida Denov tumanida ayollar tadbirkorligining beshta asosiy yo'nalishi aniqlab olindi: oilaviy tadbirkorlik, hunarmandchilik (tikuvchilik va kashtachilik), pazandachilik va oziq-ovqat tayyorlash, savdo hamda xizmat ko'rsatish. Bunda oilaviy tadbirkorlik eng kengroq tarqalgan shakl bo'lib chiqdi: respondentlarning 60 foizdan ortig'i aynan shu tarzda ish yuritmoqda.

Intervyu materiallaridan oydinlashishicha, 47 yoshli respondent (tikuvchi, Tinchlik mahallasi) shunday ta'riflaydi: «Bu kasbni onamdan olganman, onam esa buvimdan. Endi o'z qizlarimga o'rgatyapman. Bu bizning xonadonimiz an'anasi». Bu o'rinda avlodlararo tajriba uzatish (intergenerational knowledge transfer) mexanizmining hududda hamon jonli saqlanib kelayotganiga guvoh bo'lamiz.

1-jadval. Denov tumanida ayollar tadbirkorligining asosiy yo'nalishlari va ularning etnomadaniy xususiyatlari

Faoliyat turi	Respondentlar (n=35)	Ijtimoiy ahamiyati	Etnomadaniy xususiyatlari
Tikuvchilik	12 (34%)	Mahalliy bandlikni ko'taradi, yangi ish o'rinlari hosil qiladi	Onadan qizga o'tadigan hunar; milliy kiyim tikish uslubi
Kashtachilik	8 (23%)	Oilaviy daromad manbai, madaniy turizm uchun jalb etarli	Surxondaryo kashta yo'li; do'ppi va ko'rpa naqshlarida hududiy o'ziga xoslik
Pazandachilik	6 (17%)	Xizmat ko'rsatish sohasini boyitadi	Tandir non, somsa, qovurdoq — milliy taom tayyorlash uslubi
Savdo	5 (14%)	Iqtisodiy mustaqillikka yo'l ochadi	Mahalla va qarindoshlik tarmoqlari orqali tijorat aloqalari
Xizmat ko'rsatish	4 (12%)	Zamonaviy kasbiy ko'nikmalar shakllanishiga turtki beradi	Go'zallik saloni, sartaroshlik — ayollar tadbirkorligining yangi qiyofasi

Manba: muallifning dala tadqiqoti materiallari, 2023–2024

Milliy qadriyatlar va tadbirkorlikning etnologik o'zaro aloqasi. Etnologik tahlil natijalariga ko'ra, Denov tumanida ayollar tadbirkorligi uchta asosiy etnomadaniy negiz ustida shakllanadi: oilaviy qadriyatlar tizimi, mahalla instituti va avlodlararo tajriba uzatish mexanizmi. Bu manzara K. Polanyining iqtisodiy faoliyatning ijtimoiy muhitga «singdirilganligi» to'g'risidagi g'oyasini bevosita isbotlaydi [15].

Birinchi jihat: oilaviy qadriyatlar tizimi tadbirkorlikning eng kuchli ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida ko'zga tashlanadi. Respondentlarning aksariyati (29 nafar, 83 foiz) o'z tadbirkorlik faoliyatining asosiy sababi sifatida «oilani boqish» va «farzandlarga munosib hayot yaratish» degan motivlarni keltiradi. 38 yoshli respondent (kashtachi, Surxon mahallasi) ta'kidlaganidek: «Kashtachilik

oddiy pul topish emas. Bu oilamizning nomi, obro'-e'tibori. Har bitta kashta naqshida ota-bobolarimiz izi bor».

Ikkinchi jihat: mahalla instituti ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashda kuchli ijtimoiy tarmoq vazifasini bajaradi. Mahallalardagi hunarmandchilik to'garaklari, «gap» yig'ilishlarida tajriba almashish va do'kondorlik aloqalari ayollarning biznesdagi muvaffaqiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir o'tkazadi. Bu holat M. Grannovetterning «kuchsiz aloqalar kuchi» nazariyasi [17] bilan hamohangdir: mahalla muhitidagi norasmiy munosabatlar ayollar oldida yangi bozor yo'llari va axborot oqimlarini ochadi.

Uchinchi jihat: avlodlararo tajriba uzatish tizimi hunarmandchilik ko'nikmalarining uzluksiz saqlanishini

ta'minlaydi. Kuzatish davomida aniqlashtirilishicha, tikuvchilik va kashtachilik mahorati ko'pincha ona-qiz munosabatlari orqali, ayrim hollarda esa qaynona-kelin aloqasi doirasida o'tadi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy funktsiyani, balki ijtimoiy-madaniy reproduksiya (cultural reproduction) vazifasini ham bajaradi.

Ayollar tadbirkorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar. Tadqiqot jarayonida ayollar tadbirkorligining taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillar aniqlanib, ularni rag'batlantiruvchi va to'sqinlik qiluvchi omillar tarzida ikki guruhga ajratish mumkinligi o'rtaga chiqdi.

2-jadval. Ayollar tadbirkorligiga ta'sir etuvchi omillar tizimi

Omil turi	Omilning mazmuni	Respondentlar bahosi (n=35)	Izoh
Davlat dasturlari	Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, «Ayollar daftari»	28 nafar (80%) ijobiy baholaydi	Kredit olish imkoni ortgan, biroq hujjatlar tartibi hali murakkab
Oilaviy madad	Turmush o'rtog'i, qaynona, otanonaning ko'magi	30 nafar (86%) zarur deb hisoblaydi	Oilaning roziligi va ko'magi ayollar biznesi uchun hal etuvchi shart
Milliy qadriyatlar	Hunarmandchilik an'analari, mehnatsevarlik	25 nafar (71%) bog'liqlikni e'tirof etadi	An'anaviy hunarlar zamonaviy biznes qolipiga o'tish pallasida
Ta'lim va tayyorgarlik	Kasb-hunar markazlari, treninglar	22 nafar (63%) qatnashgan	Qishloq joylarida markazlar soni talab darajasida emas
Moliyaviy resurslar	Boshlang'ich kapital, kredit imkoniyatlari	18 nafar (51%) qiyinchilik sezadi	Kafolat va hujjat talablari ko'pchilik uchun to'siq bo'lib turibdi

Manba: muallifning intervyu materiallari asosida tuzilgan, 2023–2024.

Natijalar muhokamasi. Olingan natijalar bir necha jihatdan ilmiy ahamiyatga molikdir. Eng avvalo, Denov tumanida ayollar tadbirkorligi «erkin bozor ishtirokchisi» sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy muhitga chuqur ildiz otgan iqtisodiy faoliyat sifatida gavdalanadi. Bu K. Polanyining substansivist iqtisodiy antropologiya yondashuviga to'g'ri keladi [15]: ayollar tadbirkorligi oilaviy, mahalliy va etnik qadriyatlar tizimidan ajralgan holda yashay olmaydi.

D. Kandiyotining «patriarchal bargain» konsepsiyasi [16] doirasida qaralganda, hududdagi ayollar tadbirkorligi an'anaviy gender iyerarxiyasini sindirib tashlashga emas, balki uning ichida iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirishning o'ziga xos strategiyasini ishlab chiqishga qaratilgan. Ayollar biznesi oilaviy qadriyatlarga zid bo'lib chiqmaydi. Aksincha, ularning yangilangan ifodasi sifatida gavdalanadi. Bu hodisani «moslashuvchan tadbirkorlik» tushunchasi orqali ifodalash mumkin.

Alohida ta'kidlash joizki, mahalla institutining roli faqat ijtimoiy nazorat bilan cheklanmaydi. Mahalla ayollar tadbirkorligi uchun «ijtimoiy kapital» [19] to'planadigan maydon hamdir. Mahallalarda tashkil etiladigan «gap» yig'ilishlari, hunarmandchilik darslari va o'zaro yordam uslublari ayollarning biznes tarmoqlarini shakllantiradi va mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, tadqiqot bir qancha muammolarni ham yuzaga chiqardi. Moliyaviy resurslarga kirish qiyinligi, biznesni boshqarish bo'yicha bilim va tajribaning yetishmasligi, qishloq hududlarida bozor infratuzilmasining to'la shakllanmaganligi hamda oilaviy mas'uliyatning og'irligi sababli vaqtni to'g'ri taqsimlashdagi cheklovlar – bularning barchasi ayollar tadbirkorligining to'la quvvatini ochishga to'sqinlik qilmoqda. Biroq so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan davlat dasturlari va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari ushbu to'siqlarni asta-sekin yumshatilib borilishiga sharoit yaratmoqda [14].

Xalqaro tajriba bilan solishtirish ham foydali. Turkiya, Eron va Tojikistondagi tadqiqotlar (masalan, K. Harris [20]) ham oilaviy qadriyatlar va patriarxal tuzilmaning ayollar tadbirkorligiga ta'sirini tasdiqlaydi. Ammo O'zbekistondagi mahalla institutining bu jarayondagi ishtiroki – bu mintaqaviy o'ziga xoslikni ifodalaydigan alohida etnologik hodisadir.

Xulosa va takliflar. Amalga oshirilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, Denov tumanida ayollar tadbirkorligi hududning milliy-madaniy muhiti bilan uzviy bog'langan bo'lib, K. Polanyining iqtisodiy «singdirilganlik» nazariyasini tasdiqlaydi. An'anaviy hunarmandchilik hamda oilaviy mehnat taqsimoti ayollar biznesining asosiy qoliplaridan bo'lib qolmoqda; milliy qadriyatlar hozirgi zamon iqtisodiy munosabatlari bilan tabiiy ravishda qo'shilib bormoqda.

Ikkinchidan, ayollar tadbirkorligi «moslashuvchan tadbirkorlik» modeli sifatida yuzaga chiqmoqda: an'anaviy gender me'yorlarini buzmasdan turib, ularning ichida iqtisodiy imkoniyatlar kengaytirilmoqda.

Uchinchidan, mahalla instituti ayollar tadbirkorligi uchun ijtimoiy kapital shakllanadigan va tarqaladigan manzilgoh sifatida iqtisodiy hamda ijtimoiy barqarorlikka xizmat qilmoqda.

To'rtinchidan, avlodlararo tajriba uzatish mexanizmi nafaqat hunar mahoratini, balki tadbirkorlik madaniyatining o'zini ham saqlash va rivojlantirishda katta rol o'ynamoqda.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi: ayollar uchun biznes va marketing yo'nalishidagi maxsus o'quv kurslarini kengaytirish lozim; milliy hunarmandchilik mahsulotlarini brendlashtirish va eksport imkoniyatlarini oshirish zarur; qishloq hududlarida moliyaviy qo'llab-quvvatlash tartiblari soddalashtirilishi kerak; mahalla institutining tadbirkorlikni rag'batlantirish funksiyasini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi «Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» PF-5325-son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasining «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2012.
4. O'zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida»gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O'zbekiston», 2021.
6. Abduraimov H. O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
7. Alimuhamedov S. Etnologiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2018.
8. Ahmedova M. Gender va jamiyat. – Toshkent: Fan, 2019.
9. Quronov M. Oila ma'naviyati va milliy qadriyatlar. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
10. To'rayeva D. Xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishning ijtimoiy omillari // Iqtisod va innovatsion texnologiyalar ilmiy jurnali. – Toshkent, 2021. – №4.
11. Xudoyberdiyev Z. Surxondaryo vohasi etnografiyasi. – Toshkent: Fan, 2016.
12. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari. – Termiz, 2024.
13. Denov tumani hokimligi xotin-qizlar bo'limi materiallari. – Denov, 2024.
14. O'zbekiston xotin-qizlar qo'mitasi materiallari. – Toshkent, 2023.
15. Polanyi K. The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time. – Boston: Beacon Press, 1944 (2001 reprint).
16. Kandiyoti D. Bargaining with Patriarchy // Gender & Society. – 1988. – Vol. 2, №3. – P. 274–290.
17. Granovetter M. Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness // American Journal of Sociology. – 1985. – Vol. 91, №3. – P. 481–510.
18. Geertz C. The Interpretation of Cultures. – New York: Basic Books, 1973.
19. Bourdieu P. The Forms of Capital // Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education / Ed. J.G. Richardson. – New York: Greenwood, 1986. – P. 241–258.
20. Harris C. Control and Subversion: Gender Relations in Tajikistan. – London: Pluto Press, 2004.